

Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging, 1997-2009

Cahier 1, 1997, ISBN 90 6861 145 3

Een eeuw medezeggenschap

Medezeggenschap wordt vaak gezien als een typisch christelijk-sociaal thema. Het zou een ideale toepassing zijn van het harmoniemodel. De medezeggenschapsgedachte kon zich daarom in heden en verleden verheugen in steun bij christelijk-sociale organisaties.

Maar klopt dat beeld wel? Is iedere christelijk-sociale organisatie wel een voorstander van medezeggenschap geweest? En zo ja, op welk niveau moesten werknemers dan hun invloed uitoefenen: binnen de onderneming of op bedrijfstakniveau? Welke verschillen bestaan er tussen de katholieke en protestants-christelijke opvattingen?

Verskillende auteurs leveren bouwstenen aan die een beeld geven van de opvattingen over medezeggenschap in christelijk-sociale kring. Ook wordt ingegaan op de geschiedenis van de ondernemingsraden. Naast een overzichtsartikel over de historie van de OR-en bij verschillende bedrijven wordt de geschiedenis van de ondernemingsraad bij het CNV zelf beschreven. Hierin staat de vraag centraal in hoeverre het CNV als werkgever zijn opvattingen over medezeggenschap, die het naar buiten bracht als werknemersorganisatie, in de eigen werkorganisatie in praktijk heeft gebracht.

Inhoud

- G.J. Schutte, ‘Verantwoording’
- Bornebroek en J. Slok, ‘Geschiedschrijving als legitimatie. Waarde en betekenis van een eeuw historische publicaties over de protestants-christelijke vakbeweging’.
- H.J. van Zuthem, ‘Motieven achter protestants-christelijke opvattingen over medezeggenschap’.
- E.J.J.M. Kimman, ‘Medezeggenschap in katholiek perspectief’.
- P.E. Werkman, ‘“Eisch van Christelijk Beginsel”? Het CNV en de eerste wet op de ondernemingsraden (1950)’.
- T. Salemink, ‘Medezeggenschap en bedrijfsorganisatie. Debat in de Nederlandse katholieke arbeidersbeweging (1918-1976)’.
- W. Albeda, ‘De wet op de ondernemingsraden (1979)’.
- J.C. Looise, ‘De spanning tussen vakbond en ondernemingsraad. Het OR-beleid van het CNV getoetst’.
- H. Klooster, ‘De moeizame praktijk van de ondernemingsraad’.
- J.J. van Dijk en P. Hazenbosch, ‘Werknemers contra ondernemers. Over medezeggenschap bij het CNV’.
- U. Veersma, ‘Ideaal of noodzaak. De visie van het CNV op Europese medezeggenschap’.

- J.J. van Dijk, ‘W.F. de Gaay Fortman: een christelijk-sociaal denker en doener’.
- J.P. van den Toren, ‘Heeft het poldermodel geschiedenis? Historische parallellen bij een actueel thema’.

Cahier 2, 1998, ISBN 90 6861 156 9

Voorlopers en dwarsliggers

Dit tweede deel gaat in op de voorlopers en dwarsliggers van het CNV. De christelijke vakcentrale verscheen niet vanuit het niets. Diverse werkliedenverenigingen gingen aan het CNV vooraf en legden als het ware de bases voor deze vakcentrale. Soms bleven deze organisaties, zoals Patrimonium, Maarten Luther en de Christelijk Nationale Werkmansbond, ook nog een tijd bestaan nadat het CNV in 1909 was opgericht. In eerste instantie was er sprake van concurrentie tussen hen; later gingen hun werkterreinen verder uit elkaar lopen.

In latere tijd kreeg het CNV te maken met nieuwe concurrenten, organisaties die zich ook de belangenbehartiging van werknemers met een protestants-christelijke achtergrond ten doel stelden. Kort na de Tweede Wereldoorlog ontstond het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV); in de jaren tachtig de Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU). Beide richtten zich niet uitsluitend op werknemers, maar verenigden werkgevers en werknemers in één verband.

In dit Cahier wordt de geschiedenis van de diverse organisaties beschreven.

Inhoud

- G.J. Schutte. ‘Verantwoording’.
- B. Marinus, ‘Johan Huizinga (1867-1946). Patrimoniumman, eerste voorzitter van de eerste Nederlandse christelijke vakcentrale, burgemeester’.
- G.J. Schutte, ‘Voorlopers: Klaas Kater’.
- C.A. Groenewold, ‘Christelijk Nationale Werkmansbond (CNWB)’
- G.J. Schutte, ‘Voorlopers: Willem Hovy’.
- P.E. Werkman, “‘Een groot werk en kleine kracht’. De organisatie van lutherse mannen in Nederland (1897-1981)’.
- G.J. Schutte, ‘Voorlopers: P. van Vliet Jr’.
- J. Zwemer, “‘Mijn bedoeling is niet u op te hitsen, o neen ...’. De lange worsteling om erkenning van de Nederlandse Christelijke Landarbeidersbond in het vooroorlogse Zeeland’.
- J.Th. Slok, ‘Van Luctor et emergo tot Eben Haëzer. De strijd om erkenning van de Leerdamse houtbewerkerenvereniging “Recht en Plicht” (1912-1916)’.
- van Renssen, ‘Het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond en het CNV’.
- J.W. Overeem, ‘De Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU)’.
- R.E. van der Woude, ‘Voor “de rechtmatige vrijheid van het bedrijfsleven”. De protestants-christelijke land- en tuinbouworganisaties als onderdeel van de christelijk-sociale beweging tot 1940’.
- A.H. Bornebroek, ‘De vakbeweging in teksten’.

Cahier 3, 2001, ISBN 90 6861 185 2
90 Jaar CNV: mensen en uitgangspunten

In 1999 bestond het CNV 90 jaar en daarmee was het de oudste nog bestaande Nederlandse vakcentrale. In het derde Cahier wordt op verschillende manieren aandacht besteed aan de jarige organisatie. Daarbij staan de mensen in en de uitgangspunten van de christelijke vakbeweging centraal.

Vakbondswerk is mensenwerk. Mensen bepalen het gezicht van de vakbeweging. De mensen bepalen het beleid. De leiding van de vakbeweging geeft in belangrijke mate een gezicht aan de beweging, maar zij kan haar rol alleen vervullen zolang ze daartoe de ruimte krijgt van de leden. Als de opvattingen van de leden veranderen, zal dat ook op een of andere manier zijn weerslag vinden in de keuzes van de 'top' van de vakbeweging. In dit Cahier wordt enerzijds een beeld geschetst van het profiel van de leden sinds de jaren zestig, anderzijds wordt ingegaan op de achtergronden van de CNV-voorzitters door de jaren heen.

Het CNV is de enige christelijk-sociale organisatie die zelfstandig is gebleven. Dat neemt niet weg dat er herhaaldelijk druk op het CNV is uitgeoefend om deze zelfstandige positie op te geven. Dit Cahier gaat in op de keuze van het CNV om in 1974 niet mee te doen met het FNV. Maar had het CNV dan nog wel voldoende invloed op het sociaal-economisch beleid van Nederland? En welke invloed hadden de grote christelijk sociale congressen en conferenties op de uitgangspunten van het CNV?

Al deze vragen komen aan de orde in dit Cahier. Vandaar: 90 Jaar CNV: mensen en uitgangspunten.

Inhoud

- G.J. Schutte, 'Verantwoording'.
- P. Pasture, 'De christelijke vakbeweging in Europa. Een vergelijkend overzicht van het ontstaan en de basiskenmerken van christelijke vakbonden vóór de Eerste Wereldoorlog'.
- R.E. van der Woude, 'Beginsel en belang. De christelijk-sociale congressen en conferenties en de vorming van de identiteit van de protestants-christelijke vakbeweging'.
- R.F.M. Lubbers, 'C.H. Ruys de Beerenbrouck en J.R. Slotemaker de Bruïne'.
- P. Hazenbosch en P.E. Werkman, 'Van Diemer tot Terpstra. Enkele biografische vergelijkingen van de CNV-voorzitters 1909-1999'.
- J.J. van Dijk, 'Samenwerking tussen de vakcentrales na 1958'.
- J.P. van den Toren, 'Meerstromenland in de polder. De invloed van het CNV op de vormgeving van de naoorlogse verzorgingsstaat'.
- G. van der Veen en B. Klandermans, 'Het profiel van CNV-leden: van homogeniteit naar diversiteit'.
- Bornebroek, 'De sociale zekerheid in historisch perspectief'.
- Bestellen

Cahier 4, 2002, ISBN 90 5260 031 7
Belangenpolitiek

De christelijk-sociale beweging bestaat uit verschillende maatschappelijke organisaties. Deze zijn opgericht om de realisering van hun doelstellingen dichterbij te brengen. Daarin verschillen ze niet van andere maatschappelijke organisaties.

Om deze doelen te bereiken onderhandelen ze met hun zogeheten counterparts, die zich op hetzelfde terrein bewegen, maar aan de andere kant van de onderhandelingstafel zitten. Maar dit is lang niet altijd voldoende om de doelstellingen te realiseren. Vakorganisaties onderhandelen met de werkgevers over bijvoorbeeld de werktijden, maar zullen dat vaak langs politieke weg proberen te bevestigen en te versterken. Contact met de politiek is daarom onontbeerlijk.

In deze bundel wordt in verschillende artikelen aandacht besteed aan de relatie tussen vooral het CNV en de christen-democratische partijen ARP en CDA. De relatie tussen belang en beginsel in het kader van de belangenpolitiek.

Inhoud

- G.J. Schutte, ‘Verantwoording’.
- L. Heerma van Voss, ‘Schipperen naar Aalberse. Het CNV en de invoering van de achturige werkdag’.
- Bornebroek, ‘De onmacht van minister Talma’.
- P. Bak, ‘W.F. de Gaay Fortman: christelijk-sociaal denker op het snijvlak van politiek en vakbeweging’.
- W. Aantjes, ‘De bouwcrisis van 1960’.
- J.P. Stoop, ‘De ARP en de relatie tot het CNV (1918-1940)’.
- D.Th. Kuiper, ‘Tussen verzuiling en ontvlechting. Het CNV en de ARP in de jaren 1946-1977’.
- J. de Bas, ‘Twee ruziënde broers. CNV en CDA (1977-1994)’.
- J.P. Balkenende en G. Dolsma, ‘De toekomstige relatie tussen politiek en christelijk-sociale beweging’.
- R.E. van der Woude, ‘“Eén front, het groene front”. Opkomst, succes en ondergang van een agrarische lobby: het voorbeeld van de protestantse boeren- en tuinders en hun vertegenwoordigers’.
- H. Hofstede, ‘Van tuindersknecht tot onderkoning’.

Cahier 5, 2004, ISBN 90 5260 097 X
Crisis, what crisis?

Dit vijfde Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging staat in het teken van economische crises. Aanleiding was het uiteenspatten van de zeepbel van de new economy. Onwillekeurig riep dat herinneringen op aan de anticlimax na de roaring twenties van de 20ste eeuw. Of aan de jaren ‘70, toen een sombere premier Den Uyl tijdens de eerste oliecrisis voorgoed afscheid meende te moeten nemen van de naoorlogse tijden van louter groei en voorspoed.

Dit Cahier speelt in op deze behoefte aan herinnering en vergelijking met aandacht voor 20ste eeuwse perioden van economische spanningen en

neergang en voor de manieren waarop men in en rond het CNV daarmee omging.

De opzet van de bundel is breed. De bijdragen variëren van een algemene analyse en vergelijking van de grote crises na 1929, tot een beschouwing over de beperkingen van economische wijsheid en de constante betekenis van barmhartigheid. Daarnaast zijn onder meer artikelen opgenomen, die licht werpen op de relaties tussen werkgevers en werknemers, op ervaringen van een 'gewoon' kaderlid van de Industriebond-CNV, op twee voorzitters in crisistijd en op ministers van Sociale Zaken met een CNV-achtergrond, die in tijden van nood de kooltjes uit het vuur mochten halen

Inhoud

- G.J. Schutte, 'Verantwoording'.
- J.L. van Zanden, 'De geschiedenis herhaalt zich, en geen crisis is hetzelfde'.
- J. Bruggeman, 'Arbeidsverhoudingen in de jaren zeventig'.
- J.J. van Dijk en P. Hazenbosch, 'In tijden van nood ... Hoe CNV'ers als bewindspersoon optraden.
- E. de Paepe, 'Tussen bijbellezing en 'gooi plat die handel'. Een CNV-bestuurder in de woelige jaren zeventig en tachtig'.
- Bornebroek en P.E. Werkman, 'Twee voorzitters in crisistijd: Klaas Kruithof en Harm van der Meulen'.
- P.E. Werkman en R.E. van der Woude, "'In broederlijke geest"? Het Convent van Christelijk-Sociale Organisaties in de wederopbouwtijd'.
- J.P. Stoop, 'De Gids (CNV) en de economische recessie (1973-1985)'.
- G. Maneschijn, 'Caritas of marktwerking. De economisering van de werken der barmhartigheid'.

Cahier 6, 2005, ISBN 90 5260 178 X **'Niet voor het gewin'**

'Niet voor het gewin', Not-for-profit ondernemingen van de christelijke-sociale beweging in Nederland. De aflevering staat in het teken van de voorzieningen en service die de organisaties van werknemers en ondernemers wilden bieden aan hun leden. Gedacht meot worden aan terreinen als verzekeringen, scholing, sparen en beleggen, gezondheidszorg, inkoopcoöperaties, consumentenzaken, media, verstrooiing, juridische bijstand, bedrijfseconomische advisering, wonen. Door een aantal aspecten ervan te belichten wordt getracht meer kennis en inzicht te krijgen omtrent de betekenis van dergelijke activiteiten voor de (taakopvatting van) de organisaties. Belangrijk aandachtspunt is waarom de organisaties begonnen met zulke dienstverlening aan de leden en wat deze concreet voor de leden betekende. Voorts hoe een en ander zich verhiel tot bredere maatschappelijke ontwikkelingen.

- **Inhoud**
- G.J. Schutte, 'Verantwoording'

- J.M. Peet , Idee en praktijk van een brede beweging. Taken en taakopvatting van het CNV
- P. E. Werkman, ‘Op deze zelfwerkzaamheid, dit stukje volkskracht zijn wij trots’. Het CNV in bankzaken en beleggingen 1920 – 2004
- M. Smits, Welbegrepen eigenbelang of beginsel? Katholieke boerenbonden en hun coöperaties
- K.-P. Comanje, Vakbonden en tuberculosefondsen
- P. Bak en R. van der Woude, Groen of christelijk? Landbouwonderwijs en landbouw-organisaties, met bijzondere aandacht voor de Gelderse CBTB bij de vorming van het AOC Groenhorst College
- J. van Gerwen, Variaties in verzuild verzekeren
- P. Hazenbosch, Uit in eigen kring
- M. Broersma, Papieren gemeenschappen. *De Volkskrant, het Christelijk Sociaal Dagblad* en de vakbeweging
- B. Hogenkamp, Bewegende beelden in eigen kring: de protestants-christelijke vakbeweging en het medium film, 1932-1959
- J.J. Van Dijk, ‘Doe wel en zie niet om’, of toch wel? Over egodocumenten en biografieën van vakbondspolitici

Cahier 7, 2007, ISBN 978 90 5260 238 7

‘Geïnspireerde organisaties’

Geïnspireerde organisaties. Verzuiling en ontzuiling van de Christelijk Sociale Beweging.

Het thema van dit zevende Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging zal menigeen bekend in de oren klinken. Bij de stroom aan publicaties, die in-middels is verschenen wordt vaak voetstoots aangenomen dat de verzuilde middenveld-organisaties na de ‘culturele revolutie’ van de jaren zestig zonder veel kapsones verdwenen. Sommigen verdampten eenvoudig, andere kozen ervoor semi-overheidinstellingen te worden. Dit deel van het Cahier zet vragen bij dit gemakzuchtig paradigma. Als een aantal belangrijke middenveld- en belangenorganisaties zoals het CNV, het NCW en de land- en tuinbouworganisaties in de perioden van verzuiling en meer nog van ontzuiling op de voet worden gevolgd, blijken zaken anders te liggen. Men paste zich wel degelijk aan bij de nieuwe tijd. Niet door hun identiteit af te leggen of door onder de paraplu van de overheid te kruipen. Zij zochten nieuwe vormen van inspiratie en een plaats op het maatschappelijk speelveld die past bij een moderne, geseclariseerde en geïndividualiseerde samenleving.

Het voorbeeld van de werknemersorganisaties in Zwitserland laat zien dat de maatschappelijke systemen verschillen, maar dat er altijd plaats is voor geïnspireerde organisaties. Dit deel sluit af met een balans en perspectief. De conclusie is duidelijk: vormen veranderen, kleuren verschieten en theorieën verouderen, maar er is altijd plaats en behoefte aan geïnspireerde en bewogen organisaties.

Inhoud

- G.J. Schutte, Verantwoording

- W.P. Beekers, Bouwen op een levensbeschouwing. Herman Stoekenbroek en de christelijke woningbouw
- H.J.A. van de Kamp en N.J. van Kesteren, Het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond. 25 jaar de ontzuiling voorbij. Een retro(per)spectief van twee participerende observanten. Met een naschrift van R.F.M. Lubbers
- M.G.M. Smits en R.E. van der Woude, ‘Op nieuw land een nieuwe maatschappij’, Verzuiling en ontzuiling bij de landbouworganisaties in Flevoland 1942-1995
- J.J. van Dijk, Het Christelijk Nationaal Vakverbond, van een verzuilde organisatie naar een vakbond met een christelijke identiteit
- B. Degen, ‘Draagt Elkanders Lasten’, De Schweizerischer Verband Evangelischer Arbeiter und Angestellter in het kader van de Zwitserse vakbeweging
- J.C. Kennedy, De Nederlands Christelijk-Sociale Beweging heroverwogen

Cahier 8, 2009 ISBN 978 90 5260 353 7

Grenzeloos christelijk-sociaal

Dit achtste Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale Beweging staat in het teken van een eeuw grensoverschrijdende contacten en activiteiten van het CNV en andere Nederlandse (protestants-)christelijke middenveldorganisaties. Wat hadden ze in het buitenland te zoeken en wat dachten ze daar te brengen? Dit Cahier biedt een gevarieerd antwoord op deze vragen. Aan de orde komt hoe de verzuiling in Nederland voor fricties zorgde tussen christelijke en socialistische arbeidersinternationales. Belicht wordt hoe CNV worstelde met de aanpak van het apartheidregime in Zuid-Afrika en tegelijkertijd uit het Bijbelse ‘Gij zult uw naaste liefhebben’ inspiratie putte voor eigen ontwikkelingswerk met de Actie Kom Over. Een heel ander aspect is waarom in de Verenigde Staten de door Nederlandse immigranten gestichte, orthodox-protestantse Christian Labor Association geen succes werd. Twee andere bijdragen laten zien welke invloed de globalisering in eigen land had. Bij de opvang van Turkse en Marokkaanse werknemers liep de vervoersbond CNV voorop en de christelijke boeren van de CBTB overwonnen hun weerstanden tegen de Europese landbouwpolitiek. De beschouwingen worden afgewisseld met portretten van CNV’er en Europarlementariër van het eerste uur Cees Hazenbosch, van internationaal secretaris van het CNV Arie Hordijk en van ICCO-oprichter Jone Bos.

Inhoud

- G.J. Schutte, Verantwoording
- G. Harinck, Het Nederlandse protestantisme na 1800 in internationale context
- J.J. van Dijk en P.E. Werkman, Om de plaats van het CNV in de internationale arbeidersbeweging
- R.J. de Bruin, Cees Hazenbosch en de ‘eeuwige beginselen van Gods Woord’ Antirevolutionaire beginselpolitiek en de integratie van Europa in de jaren vijftig

- G.J. Schutte, In strijd met de grondbeginselen van gerechtigheid en verantwoordelijkheid Het CNV en Zuid-Afrika onder apartheid
- M.H.J. Kruit-Smink, Oud-algemeen secretaris CNV Arie Hordijk ‘Opkomen voor mensen die geen stem hebben. Dat is mijn drijfveer geweest.’
- G. Pruijm en R.E. van der Woude, Van monddood naar mondigheid. 40 jaar CNV-Actie Kom Over en CNV-Internationaal
- J. Roosblad, ‘Mijn naaste is een Turk.’ Het Christelijk Nationaal Vakverbond en de buitenlandse werknemers (1960-2000)
- R.E. van der Woude, ‘Het redden van de EEG is het redden van jezelf.’ De Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. 1946-1992
- M. Heuving, Medeoprichter ICCO Jone Bos. ‘Als christenmens vind ik dat armoede en rijkdom in de wereld redelijk verdeeld moeten worden.’
- H. Krabbendam, Waarom christelijke vakbeweging onder de Nederlandse immigranten in Amerika niet aansloeg
- J.J. van Dijk, Christelijk sociale bewegingen in vergelijkend perspectief
- J. ten Hoopen en J.J. van Dijk, ‘Het is jammerlijk, dat er armen zijn in een solidaire samenleving.’ Beknopte biografie van Johan Rudolph Slotemaker de Bruïne
- G.S. van Krieken, Het gelijk van Mertens

Cahier 9/10, 2009 ISBN 978 90 5260 365 0
CNV 100 jaar een vakbond met idealen

Het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) zag in het Arnhemse Geheelonthouderskoffiehuis op 13 mei 1909 het levenslicht. Dit dubbeldikke nummer van het Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging is helemaal gewijd aan de 100 jaar die sindsdien voor het CNV zijn verstreken.

In perioden van telkens tien jaar wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen die het nu oudste vakverbond van Nederland doormaakte. Als vereniging en als een van de hoofdrolspelers in de driehoek van politiek, werkgevers en werknemers. Daarnaast op

de drie voornaamste beleidsterreinen van een moderne vakcentrale: arbeidsvoorwaarden, sociale zekerheid en medezeggenschap.

Het beeld dat oprijst, is dat van een stabiele en constante factor van betekenis, en van een vakbeweging die op basis van protestantse en later algemeen christelijke beginselen vorm en inhoud wilde geven aan haar roeping: het dienen van de leden én van de samenleving als geheel.

Dit Cahier is een ingekorte publieksversie van het op 13 mei 2009 verschenen proefschrift ‘Voor het Volk om Christus’ wil’ van CNV-medewerker Piet Hazenbosch. Het vormt tevens de afsluiting van de Cahierserie.

Inhoud

- G.J. Schutte, Verantwoording
- Onder eigen banier – Aanloop

- Tien jaren – 1909-1919
- Laat uw doel hervorming zijn – 1919-1929
- Burgers in nood – 1929-1939
- Oorlog en vrede – 1939-1949
- De arbeider en zijn nieuwe verantwoordelijkheid – 1949-1959
- Een onbewegelijke beweging – 1959-1969
- Mondige mensen - samen verantwoordelijk – 1969-1979
- Om werk en welzijn – 1979-1989
- Verantwoordelijkheid in perspectief – 1989-1999
- Samen groeien in profiel en getal – 1999-2009
- 100 jaar een vakbond met idealen